

LADISLAV KOVÁČ:

Closing Human Evolution: Life in the Ultimate Age

Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer 2015, 125 s.

Kniha významného slovenského kognitívneho vedca a biochemika, emeritného profesora Univerzity Komenského Ladislava Kováča, ktorá vyšla v prestížnom vydavateľstve Springer v edícii *Springer Briefs in Evolutionary Biology*, je ukážkou vzácnej polyfónie vedeckého a humanitného diskurzu. Text Ladislava Kováča o evolúcii človeka šťastne spojil biokognitívnu analýzu *sensu stricto* s intelektuálnym tematizovaním filozofických otázok predstavivosti, smrteľnosti či verejnej angažovanosti.

Profesora Ladislava Kováča netreba odbornej ani laickej verejnosti mimoriadne predstavovať. Autor stoviek vedeckých štúdií je známy aj vďaka svojim knihám, v ktorých z pozície verejného intelektuála významne prispel do diskusie o interpretácii politického smerovania slovenskej spoločnosti. Za všetky jeho diela spomeniem napríklad *Vznešenosť a krása učiteľského povolania* či *Prírodopis komunizmu*.

Keďže Ladislav Kováč, exaktný vedec *par excellence*, sa otvorene hlási k novým „humanistom“, ťaží text jeho najnovšej knihy z metodických postupov a techník obidvoch svetov, vedecko-exaktného i humanitného. Autor svoju štúdiu nazýva „vedeckou reflexiou súčasnosti a budúcnosti ľudstva“. Nejde pritom o žiaden „pop-darvinizmus“, ako Ladislav Kováč označuje simplicistické teórie hlásajúce našu predestináciu génmi: „Hlavným zámerom knihy je ukázať, že odveké otázky filozofie – k čomu smeruje neriadený pohyb, aký je význam všetkého pohybu, aké je miesto ľudí vo vesmíre, bude tu ľudstvo navždy – môžu byť zodpovedané prostredníctvom exaktnej vedy“ (s. 2).

Kompozične je nosná časť knihy „symfóniou“ pozostávajúcou z troch viet. „Hudba“ profesora Kováča nás prevedie evolučne fascinujúcou cestou človeka univerzom v pohybe, ktorý kultivovaním jemnej motoriky ruky rozvinul svoj kognitívny a emočný potenciál, stal sa človekom hypersociálnym a vytvoril kultúrny svet, ktorému dal význam. Na vrchole svojho evolučného vývoja presahuje človek svoje biológiu vymedzené mantinely existencie sebauvedomením – a obrazne možno dodať, že aj „túžbou po hviezdach“.

Kľúčom k vysvetleniu kozmickej a aj kognitívnej evolúcie a dominantnou témou prvej „vety“, nazvanej *Život ako kozmický imperatív*, je druhý zákon termodynamiky. Ten v sebe podľa názoru autora implicitne nesie odpovede na viaceré ontologické otázky. Vyjadruje nezvratiteľnú dynamiku konštantného pohybu, keďže v prírode neexistuje systém, ktorý môže prejsť vývojom a vrátiť sa do svojho pôvodného stavu bez toho, aby zväčšoval entropiu vonkajšieho univerza. Entropia sa vždy zväčšuje, čo nám okrem iného umožňuje vnímanie času a rozlišovanie medzi minulosťou a prítomnosťou. Neradostne pre niektorých, uzatvára Ladislav Kováč prvú kapitolu knihy tézou o ľudstve, ktoré dosiahlo svoj maximálny evolučný potenciál a v rozrastajúcom sa komplexnom svete speje k zániku. Práve časová obmedzenosť individuálneho ľudského života, ale aj nášho druhu je zásadnou charakteristikou ľudského údely, od ktorej autor vo finále „skladby“ odvíja svoje filozoficko-humanistické poslanstvo.

Z antropologického hľadiska bola pre mňa azda najzaujímavejšia druhá „veta“ *Evolučná jedinečnosť ľudí*. Odvolávajúc sa na Darwina, autor v nej vyzdvihuje úlohu ruky, ktorej v konečnom dôsledku vd'áme za svoj bezprecedentný civilizačný „úspech“. Bola to ruka, – jedinečný orgán ľudí –, ktorá potom, ako sa človek „vzpriamil“, mala voľnú cestu tvoriť, a tak sa stať „nástrojom“ nielen kultivácie, ale aj kultúry. Vďaka ruke sa zväčšoval mozog a vďaka mozgu sa zväčšovali civilizačné možnosti ruky a človeka. Ruka sa však aj dotýkala, čím vytvárala zmyslový zážitok, ktorý bol spojený s emočnou skúsenosťou. Sensorická ruka tak umožnila kvalitatívny vývoj emočnej evolúcie a urobila z človeka nielen hypersociálneho, ale aj empatickeho živočicha. Tento fakt z neho síce v boji o prežitie robí menej „racionálneho“ tvora, akým je napríklad chrobák, ale zároveň aj tvora evolučne jedinečného. To, čo robí ľudí evolučne výnimočnými, je ich schopnosť, ale aj túžba presiahnuť svoju biologickú „racionálnosť“, svoju animálnosť.

Isté pnutie obsiahnuté práve v tejto našej transcendentálnej túžbe môžeme viditeľne pozorovať najmä v časoch kríz, akou práve naše spoločnosti prechádzajú. František Novosád vo svojej knihe *Čo? Ako? Prečo? Sociálna teória v otázkach a odpovediach* napríklad píše: „Keď nič nefunguje, potom pre viacerých malé problémy, problémy prežitia, úplne pohltia veľké problémy, problém žitia. Otázka, ako sa pretĺcť zo dňa na deň, vytláča všetky veľké, existenciálne problémy. Inými slovami, existenčné problémy vytlačia z vedomia veľkého množstva ľudí existenciálne problémy. Veľa ľudí však reaguje opačne. Odsúva bokom existenčné problémy a sústreďuje sa na existenciálne“ (Novosád 2014, 227).

Záverečnú časť Kováčovej knihy *Ultimativný optimizmus: Finitika* možno chápať práve ako odpoveď na toto pnutie. Vyzýva v nej k finitike, t. j. rozumnému prijatiu obmedzení ľudského pochopenia sveta, a k vzdaniu sa osvietenскеj viery v bezhraničnú silu ľudského rozumu, ktorý všetko zmôže. Podľa Kováča to nebude ani technika, ktorá ľudstvo nakoniec predsa len zachráni pred sebou samým a záhubou. Svojou inteligenciou ľudský druh vytvoril svet, ktorý mu prerástol cez hlavu a ktorého dynamike už nemôže veliť, a tobôž mu rozkazovať. Zostávajú utópie o prevratných vynálezoch, presťahovaní sa na iné planéty a podobné zajačie úmysly.

V dobe, ktorá ešte stále neberie vážne obmedzenosť zdrojov Zeme, zato však hlása nekonečnosť príležitostí naháňať „šťastie“, je Kováčova kritika Zeitgeist-u „nekonečných možností“ prinajmenšom zdvihnutým prstom.

Vráťme sa ale ešte k druhej, rovnako podstatnej strane „finitiky“, a to k časovej obmedzenosti ľudského života. Zdá sa mi, že potenciál človeka sa v záverečnej fáze paradoxne ukazuje v momente, keď, ako hovorí autor, „idea večnosti zomrie“. Potom, hovorí Kováč, sa umením stáva „precítienie nekonečna v jednom nekonečne krátkom okamihu a naopak“.

Čo dodať na koniec? Svojou vedeckou symfóniou Ladislav Kováč vyzýva človeka, ktorý je evolučne jedinečne obdarený sebauvedomením a emocionálnou schopnosťou zážitkov „kantovskej vznešenosti“, aby sa oslobodil od utopicky márnej túžby po večnosti a požíva nás na tanec oslavujúci život – tu a teraz.

Petra Steiger

Literatúra

NOVOSÁD, F. (2014): *Čo? Ako? Prečo? Sociálna teória v otázkach a odpovediach*. Bratislava: Hronka.

Petra Steiger
Ludwig-Maximilians-Universität München
Institut für Volkskunde/Europäische Ethnologie
Oettingenstr. 67
80538 München
Deutschland
e-mail: steiger.petra@gmx.net

LADISLAV KOVÁČ:

Closing Human Evolution: Life in the Ultimate Age

Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer 2015, 125 s.

“No shepherd, and one herd! Everyone wants the same; everyone is the same; whoever feels different goes willingly into the madhouse.“

Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*

The most recent *tour de force* of the preeminent Slovak scientist, a leading figure in cognitive biology, and public intellectual Ladislav Kováč, *Closing Human Evolution: Life in an Ultimate Age*, makes both a rewarding and thought-provoking read, not merely for those well versed in evolutionary biology, cognitive science or Prigoginean thermodynamics. Drawing from science scholarship and ramifying into so called cultural sciences, the text engages with such luminaries of the Western intellectual firmament as (the order is purely alphabetical) Richard Dawkins, Eric R. Kandel, Ray Kurzweil, Konrad Lorenz, James Lovelock, Friedrich Nietzsche, and Bertrand Russell, to name just a few.

Commendably escaping the notorious passion for chasing “causeless causes,” Kováč adroitly recounts the great evolutionary narrative of life on Earth – from cell to civilization – as positively a success story of our unique and puzzling species. “The “ultimate age” of the book’s title, however, seems rather to connote “the terminal” than “the apex” or “the twilight” than “consummation.” Kováč’s tightly argued inquiry foregrounds the crucial role of cognition as an active process of an evolutionary subject at all levels. Still, while awed by the selection wisdom of the bio-chemical evolution and the survival advantages conferred on humanity by the initial phase of its social-cultural stage, Kováč makes no bones about the fact that the ensuing stretch of the evolutionary road, wedded with